

ACȚIUNI DIPLOMATICE DE PROMOVARE A CAUZEI AROMÂNE LA PARIS LA SFÂRȘITUL PRIMEI CONFLAGRAȚII MONDIALE

Emanuil Ineoan*

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, aromâni, Conferința de Pace, Paris, Macedonia, Grecia, Războaiele Balcanice

Keywords: The First World War, Aromanians, Peace Conference, Paris, Macedonia, Greece, Balkan Wars

Încheierea operațiunilor militare ale primului război mondial a prilejuit deschiderea tratatelor diplomatice ce aveau ca țel final reșezarea geopolitică a lumii europene. Zona Balcanilor a fost una intens disputată în logica diverselor interese statale locale și naționale. Chestiunea aromână avea și ea să fie o miză pe masa Conferinței de la Paris.

Încă din septembrie 1918, Grecia și-a făcut cunoscute interesele vitale, pretențiile ce le dorea împlinite după sfârșitul războiului la viitoarea conferință de pace. Printr-o notă oficială, Dimitrios Kaklamanos¹ informa Foreign Office-ul asupra următoarelor doleanțe: a) Realipirea Macedoniei la Grecia, b) alipirea Epirului de Nord² în limitele de frontieră atinse de trupele elene în

* Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, e-mail: iemanuil@yahoo.com

¹ Tânărul diplomat era cel care în ianuarie 1913 înființase cu acordul lui Venizelos un birou de presă la Atena. Acest oficiu a fost nucleul unei mașini de propagandă elene din ce în ce mai finanțată și elaborată ce își va dovedi eficacitatea în anii războiului. Andrew Dalby, *Eleftherios Venizelos Greece, Makers of the Modern World The Peace conferences of 1919–1923 and their aftermath* (London: Haus Publishing Ltd, 2010), 50. Kaklamanos a deținut ulterior calitatea de ministru plenipotențiar la Sankt Petersburg și Londra. Pe malul Tamisei va fi “creierul” acțiunii de propagandă elene cu ocazia ultimelor luni de război și a Conferinței de Pace ce va urma. D. Kitsikis, *Propagande Et Pressions en Politique Internationale. La Grèce et ses revendications à la Conférence de la Paix (1919–1920)* (Paris: Presse Universitaires de France, 1963), 139.

² Motivația lansată pentru această pretenție de către însuși premierul Venizelos era următoarea: “o majoritate civilizată are dreptul să conducă o minoritate inferioară cultural”. Din cei circa 200.000 “amestecați cu desăvârșire” de locuitori epiroți, 120.000 erau greci, 80.000 albanezi. Premierul elen era convins că statul albanez era incapabil să aibă un guvern propriu și în

octombrie 1914, c) anexarea Dodecanezului și Traciei Răsăritene, d) anexarea districtelor cu populație majoritară greacă din Anatolia în cazul dezmembrării Imperiului Turc ori alternativa unei autonomii locale pentru grecii pontici.³

Conferința Păcii de la Paris s-a deschis în 18 ianuarie 1919, prilej cu care Grecia și-a susținut extrem de fervent opțiunile mizând pe poziția sa geostrategică, aportul său total de partea Antantei după vara lui 1917, dar și pe o puternică propagandă pe lângă Marile Puteri. Acestea erau interesate să-i satisfacă Atenei mare parte din pretenții pentru a se putea baza mai apoi pe lealitatea acestui stat și pe diversele avantaje scontate a fi obținute din partea Greciei. De cealaltă parte, România a avut o extrem de dificilă poziție de negociator. Chiar dacă s-a aflat de partea taberei învingătoare, diplomația românească a trebuit să depășească problema legată de semnarea Păcii de la Buftea din 1918, fapt ce i-a creat probleme de legitimitate în tabăra Antantei. România avea diferende teritoriale practic la toate frontierele sale. Poziția vulnerabilă a diplomației românești a fost vizibilă încă din etapa pregătitoare a conferinței când nu i s-a permis să participe cu un număr egal de reprezentanți cu al Serbiei și Greciei. Însăși așezarea la masa negocierilor de la Paris arăta o oarecare desconsiderare a doleanțelor Bucureștiului în raport cu ceilalți aliați.⁴

Premierul Ionel Brătianu a încercat să coaguleze un bloc al statelor mici din Europa de Sud-Est în dorința de a ranforșa și capacitatea României de a interveni și ulterior pentru drepturile conaționalilor rămași în afara teritoriului român, fapt nereușit din motive lesne de înțeles.⁵ Grecia, în schimb, a mizat pe o ipostază victimizantă aducând în fața opiniei publice cazurile acțiunii bulgare din Macedonia soldate cu pierderi de vieți omenești.⁶ În raport cu Aliații, Venizelos a reprezentat un personaj mult mai docil pentru Marile Puteri decât Brătianu. Este emblematic dialogul dintre cei doi șefi de guverne din cadrul Conferinței: “Venizelos: Dar dumneata domnule Brătianu, vorbești parcă ai reprezenta o țară liberă și independentă... Brătianu: Desigur! Venizelos: Ei vezi, eu nu am iluzia că aș reprezenta o țară liberă și independentă. Noi toți suntem la discreția Marilor Puteri. Eu nu cred că mă pot opune voinței lor. Brătianu: Dacă dumneata renunți la suveranitatea Greciei eu nu pot renunța la aceea a României...”⁷

consecință nu ar fi putut dispune de această comunitate mixtă. Kitsikis, *Propagande Et Pressions*, 26.

³ N. Petsalis Diomidis, *Greece at the Paris Peace Conference (1919)* (Salonic: Institut for Balkan Studies, 1978), 63.

⁴ Dalby, *Eleftherios Venizelos*, 98–99.

⁵ Discursul lui Ion Brătianu în Camera Deputaților din 16 decembrie 1919. Ion Popescu Puțuri *et alii* (coord), *Documentele Unirii. 1918 la români*, vol. V (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989), 349–350.

⁶ Scrisoarea lui Vaida Voievod către Iuliu Maniu 1 iunie 1919. *Ibid.*, vol. III, 421.

⁷ Scrisoarea lui Vaida Voievod către Iuliu Maniu 1 iunie 1919. *Ibid.*, 425.

La 8 martie 1919 la Paris a avut loc ședința celor două delegații reunite, a românilor din Macedonia și a celor din Timoc. S-a constituit atunci “Liga pentru eliberarea românilor din Timoc și din Macedonia”, comitetul de conducere avându-i în componență în calitate de președinte de onoare pe Vasile Stroiescu, președinte activ, George Murnu⁸, vicepreședinți Sever Bocu, A. Popovici, N. Tacit. Alți reprezentanți ai Pindului pe lângă Murnu și Tacit erau Arghir Culina și Tache Papahagi. Lor li se alăturau profesorii universitari G.G. Mironescu, I. Ursu, O. Tafrați, T. Lalescu, D. Hurmuzescu, I. Găvănescu, A. Eliescu, C. Axente, și P. Brătășanu.⁹

Societatea de Cultură Macedo-Română și-a adus și ea aportul la efortul de internaționalizare a chestiunii aromâne prin publicarea și răspândirea mai multor manifeste sub forma unor broșuri ce vor sintetiza drepturile și libertățile legitime pe care aromânii le revendicau pentru siguranța lor politică, culturală și identitară. A fost redactat un prim memoriu în limba franceză, intitulat *Les Macedo-Roumains devant le Congrès de la Paix*¹⁰, tipărit la Paris în 1919. Încă din preambul se afirma apartenența aromânilor la același popor cu cel din

⁸ Aparența unei misiuni pe cont propriu în Franța (unde se afla deja din 1917) a profesorului universitar aromân este demontată de asumarea sa oficială de către statul român printr-un document datat în 20 august 1917 și semnat de către ministrul instrucțiunii publice de la aceea vreme, I. G. Duca. Prin acel act, autoritățile franceze erau chemate să-i dea tot sprijinul în “misiunea sa științifică” din Franța. Conform cu crisoarea de acreditare purtând numărul de înregistrare 27125/1917 și identificată în Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, Fond George Murnu, Dosar M VIII–203, nepaginat.

⁹ Gheorghe Zbucă, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică, (secolele XVIII-XX)* (București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999), 186.

¹⁰ Mesajul transmis de acest memoriu, dar și de alte evenimente conexe au avut un ecou și pentru guvernatorul general al Epirului, A. Sterghiadis, ce a dispus măsuri excepționale la adresa personalului consulatului român din Ianina. În 13 februarie 1919, arhivarul oficiului consular, Ioan Ciulli, a fost condus cu forța la biroul guvernatorului general unde a fost insultat și amenințat de înaltul demnitar elen. Acuzatia majoră era aceea că împreună cu consulul Mincu a pus la cale plecarea unei delegații aromâne pindene la Paris ce solicita alipirea Epirului la Albania. A doua acuză era aceea a trimeritii unor aromâni în Epirul de Nord, unde ar fi arborat drapelul autonomiei Pindului (la începutul lunii februarie la Santi Quaranta a sosit consulul american de la Torino și a fost întâmpinat de către aromânii din regiune cu drapelul tricolor românesc, oficialul american arătându-se favorabil revendicărilor populației române din Epirul de Nord). Sterghiadis se arăta extrem de atent față de aceste manifestări, considerându-le foarte periculoase drept pentru care l-a expulzat imediat din Epir pe funcționarul consulatului din Ianina, nu înainte de a transmite un mesaj amenințător personalului diplomatic român prin intermediul lui Ciulli: “În curând nu se va mai vorbi de chestia românească și după o generație nu va mai rămâne nici un pui de român în aceste părți... aceasta să o știți foarte bine.” Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.) Fond 71/1914, E. 2, Partea I, vol. 81, f. 57–65; *România la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920)*, Al. Ghișa, I. Chiper, Dl. Preda, eds., *Documente diplomatice*, vol. 1, 1 decembrie 1918–28 iunie 1919 (București: Editura Semne, 2010), 359–360.

stânga Dunării, reprezentanții latinității balcanice având o limbă ce era de fapt un dialect al limbii române. În ceea ce privește numărul lor era avansată cifra de 600.000 de suflete. Se făcea un excurs istoric asupra ariei lor de răspândire, insistându-se pe condițiile deosebit de dificile datorate dependenței confesionale față de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. Această supunere față de o ierarhie clericală străină a impulsionat un proces de asimilare prin biserica și școala greacă “folosindu-se fără scrupule toate mijloacele” ce au dus la deznaționalizarea unui contingent însemnat de macedo-români. În ciuda unor tentative izolate de eliberare de sub tutela greacă datând din secolul al XVIII-lea, primele școli nu au fost deschise decât după 1860. Deși macedo-românii erau recunoscuți oficial după 1878 și mai apoi prin iradeaua din 1905, totuși piedicile puse în fața emancipării lor naționale de către Patriarhia Ecumenică ori de statul grec vor duce la mari sacrificii și suferințe pentru macedo-români. S-a instituit în acest context un climat de teroare prin formarea unor bande panelene susținute de statul grec ce au semănat violență și crimă în Epir și Macedonia, ducând la moartea a peste 400 de notabili aromâni în doar câțiva ani. Macedo-românii au rezistat eroic constituindu-și propriile lor comitete de autoapărare, dând astfel dovadă de conștiință națională. Tratatelor semnate de Grecia, Serbia și Bulgaria la București în 1913 după războaiele balcanice au acordat autonomie școlară și ecleziastică macedo-românilor din aceste state. În ciuda acestor angajamente, păstrarea individualității lor etnice era vulnerabilă în fața șovinismului extremist și a intoleranței manifestate în continuare de greci și sârbi. În războiul de curând încheiat, aportul macedo-românilor a fost unul însemnat, având în vedere cei peste 10.000 de voluntari, dintre care circa 400 de ofițeri originari de la sud de Dunăre ce au luptat în armata română, azeziunea cvasi-unanimă a aromânilor la Antantă prin serviciile diverse aduse aliaților pe frontul macedonean. În fața pericolului absorbirii elementului aromân în masa greco-slavă erau reafirmate hotărârile Consiliului Național luate în vara anului 1917 în Munții Pindului când Puterile Aliate au fost notificate oficial de voința macedo-românilor de a trăi liber și independent. Revendicările considerate a fi “modeste și legitime” vizau: “libera dezvoltare etnică a elementului latin reprezentat de macedo-români în Peninsula Balcanică”, aducându-se ca sprijin principiul dreptului naționalităților enunțat de președintele american Woodrow Wilson. Memoriului îi erau anexate și o serie de documente relevante pentru evoluția chestiunii de după 1913 plus o hartă¹¹ a regiunii pindene ce se dorea ai fi recunoscută ca fiind independentă politică, un deziderat considerat legitim atâta vreme cât viața națională sub dominație greacă sau sârbă

¹¹ A se vedea harta anexată acestui studiu.

era “absolut imposibilă”. Memoriul era semnat de către George Murnu, Nicolae Tacit, Arghir Culina, Tache Papahagi.¹²

Un al doilea memoriu intitulat, *La Question des Macedo-Roumains ou des Koutzo-Valaques* apărut tot în 1919 era asumat de Societatea de Cultură Macedo-Română ca reprezentantă a intereselor “populației românești din Macedonia”. În preambul erau sintetizate câteva aspecte ale originii istorice. Se insista pe trecutul apropiat, mai precis pe ultimii 50 de ani de când învățământul în limba română a fost ținta unei campanii de opoziție violentă. Erau enumerate presiunile și vexațiunile asupra “românilor din Turcia” ce mergeau până la excomunicare, anatematizare, delațiune către autoritățile turce, refuzul asistenței religioase, incendierile de școli ori biserici, și nu în ultimul rând numeroasele asasinatate. Situația după 1913 era următoarea: din cele 6 mari grupuri de aromâni unul rămâne în cadrele Serbiei (zona Bitolia), alte trei în cadrele Greciei (cei din regiunea Veria, Meglenia, Pind-Tesalia), iar două în hotarele Albaniei (Korcea și Musakia). Experiența trăită în ultimii ani de către comunitățile de aromâni în aceste state i-a făcut pe semnatarii acestui memoriu să solicite Marilor Puteri “o extindere cât mai mare posibilă a statului albanez ce să cuprindă în granițele sale atât zona Pindului, dar și Bitolia, ca să cuprindă un număr cât mai mare de români numiți și koutzo-valahi, alăturându-se astfel celorlalți macedo-români rămași în Epirul Albanez.” Se solicita de asemenea un regim politic pentru cele șase mari grupe de aromâni asemănător cu cel avut de croați în cadrul statului Austro-Ungar.¹³

Un al treilea memoriu a apărut în iulie 1919 în limba română cu titlul *Revendicările Naționale ale Macedo-Românilor – Cuvânt adresat Presei, Oamenilor Politici și Opiniei Publice*. Prin acest document, se adresa o chemare urgentă clasei politice românești pentru intervenția promptă la Paris în sprijinul dezideratelor așteptate de aromâni. Erau aduse mai multe argumente în acest sens: “De o jumătate de veac încoace poporul românesc din Macedonia caută să-și identifice aspirațiunile naționale cu acele ale întregului neam românesc...”. Pe lângă ajutorul așteptat din partea României, și Italiei îi era solicitată intervenția în Balcani. La finalul documentului se marșa din nou pe ideea unei Macedonii Autonome, proiect politic avansat de către Societatea Macedo-Română și în 1912. În numele Societății Macedo-Române, memoriul era semnat de către membrii Comisiei pentru susținerea revendicărilor naționale ale Românilor din Peninsula Balcanică, aleasă de adunarea generală a Societății Macedo-Române în ședința din 7 iunie 1919: I. D. Ghiulamila, Pericle Pucerea,

¹² *Les Macedo-Roumains devant le Congres de la Paix* (Paris: Imp. Dubois&Bauer, 1919), 1–23.

¹³ *La Question des Macedo-Roumains ou des Koutzo-Valaques* (București: L’Imprimerie “Cultura”, 1919), 1–11.

Nicolae Papahagi, Cezar Papacostea.¹⁴ Memoriul de mai sus era tipărit în iulie 1919 și în limba franceză într-o formă puțin modificată solicitându-se Conferinței de Pace de la Paris în baza principiului naționalităților și cel al autodeterminării recunoașterea: 1) “Independenței Cantonului Român al Pindului proclamat deja de către Consiliul Național al populației din aceea regiune.” 2) “Pentru restul Macedoniei instituirea unui regim politic ce să asigure tuturor naționalităților inclusiv elementului român autonomia completă în toate domeniile.”¹⁵

La Paris era locul în care se decideau printre altele și culoarele de supraviețuire politică pentru populațiile balcanice minoritare, printre care cea aromână căuta să-și identifice modalitățile de acțiune cu cele mai mari șanse de reușită pentru un viitor regim politic cât mai echitabil în noua așezare statală ce urma a fi legiferată pentru sud-estul Europei.

Una dintre acțiunile de promovare a cauzei aromâne la Paris a avut ca țintă Italia. Calculul delegației aromâne avea la bază faptul că statul peninsular aflat în proximitate imediată beneficia de o poziție puternică în sânul coaliției învingătoare și urmărea cu abnegație o lărgire a sferei sale de influență în Balcani, dar și în Anatolia și insulele Egeene, lucru ce va crea o serie de fricțiuni cu Grecia. Deși părăsirea precipitată a Pindului în toamna anului 1917 a descumpănit așteptările aromânilor, totuși intrarea acestora într-un regim aflat sub protecția Italiei dădeau mari speranțe la începutul anului 1919. În 10 ianuarie Adunarea Națională a Românilor din Pind ai căror membri erau refugiați în Albania a solicitat din nou protecția Italiei prin hotărârea luată în aceea zi. Uzând de această doleanță, unul din membrii delegației aromâne (Take Papahagi) considera imperios necesar să i se confere premierului Orlando, șeful delegației italiene la Conferința de Pace de la Paris deplin mandat de prezență și viitoare tutelă politică a Italiei¹⁶ față de cauza națională reprezentată la Conferința Păcii.¹⁷

¹⁴ *Revendicările Naționale ale Macedo-Românilor – Cuvânt adresat Presei, Oamenilor Politici și Opiniei Publice* (București, 1919), 1–8.

¹⁵ *Le Problem Macedonien-Sa Solution la Plus Equitable* (Bucarest, 1919), 1–7.

¹⁶ În acel moment delegația aromână nu avea cunoștință de tratativele greco-italiene încheiate prin acordul Tittoni-Venizelos din 29 iulie 1919 în care Atena a reușit să smulgă Italiei promisiunea unui accept pentru o eventuală alipire la Grecia a Epirului de Nord. Despre soarta Epirului de Sud nici măcar nu se mai discuta, acesta rămânând în cadrele Greciei. Italia își urmărea interesele sale crezând iluzoriu că va putea compensa printr-o anexare a vestului Anatoliei mizând pe sprijinul Atenei. Politicienii greci, mult mai pragmatici decât cei italieni, căutau să-și asigure granițele epirote cât mai extinse, considerate mai ușor de controlat decât arealul anatolian, deși acest fapt presupunea practic acceptul pentru o dominație negreacă a numeroșilor eleni pontici autohtoni în acele ținuturi impregnate de istoria primelor secole creștine.

¹⁷ Take Papahagi către George Murnu, scrisoare din 16 mai 1919, Paris. Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, *Fond George Murnu*, Dosar M VIII–203, nepaginat.

În data de 13 iunie 1919 delegația macedo-română a fost primită la Conferința de Pace, pledându-și cauza și remițând cu această ocazie și un memoriu oficial.¹⁸ Expunerea era redactată de George Murnu pe baza memoriului *Les Macedo-Roumains devant le Congres de la Paix* și aducea o serie de adăugiri, insistând asupra caracterului șovin și intransigent al Greciei și Serbiei față de o viață națională firească pentru minorități. Prin depozitia lui Murnu și implicit a delegației macedo-române se pretindea Conferinței de Pace recunoașterea unui teritoriu național independent de 4000 de kilometri pătrați cu o populație de 130.000 de locuitori “cu majoritate românească absolută”. Acest teritoriu aflat la granița între Grecia și Albania se putea asemăna cu Luxemburg, de această dată “balcanic de origine română, analog unui Muntenegru slav de la nordul Peninsulei Balcanice.” Erau aduse o serie de dovezi ale unor privilegii deținute de macedo-românii din regiune în timpul regimului otoman, voința liber exprimată prin declarațiile oficiale făcute cu ocazia manifestelor naționale din 1917 etc. Respingerea unui asemenea deziderat de către Congresul de Pace însemna în opinia semnatarilor “condamnarea la moarte a unicului element latin din Peninsula Balcanică”. În fața numeroaselor metode violente exersate îndelung de procesul elenizator împotriva acestui element, românii pindenii solicitau ajutor disperat din partea Franței și Italiei, făcând apel la generozitatea aliaților pentru a-i sprijini să supraviețuiască în fața atâtor obstacole ce le puteau fi fatale.¹⁹

În 10 august 1919, George Murnu a redactat o scrisoare către Conte Longara, ambasadorul Italiei la Paris. Încă din preambul, Murnu îi făcea cunoscut oficialului italian că demersul său era încurajat de conversația purtată anterior de Longara cu ministrul român de la Paris. În calitatea sa de “român pindean, de publicist, istoric ce se ocupă de chestiunea românilor balcanici și de membru al misiunii de propagandă națională trimise în străinătate”, acesta arăta în continuare că ultimii latini ai Balcanilor erau cei mai amenințați cu dispariția lor etnică. În ciuda garanțiilor primite de România în 1913 pentru autonomia școlară și bisericească, situația acestor macedo-români a devenit din ce în ce mai grea. Principiul naționalităților în circumstanțele politice ale regatului sârb și grec a rămas “o iluzie” în ceea ce privea aplicarea lui în beneficiul macedo-românilor. Protecția Italiei asupra acestor aromâni va legitima prezența politică a acestui stat în Albania și în Balcani. George Murnu în calitatea sa “de trimis al Societății Macedo-Române din București, girat de guvernul român” cerea Italiei să adauge Albaniei de Sud “cea mai mare parte a regiunii locuite de români

¹⁸ Secretariatul General al Conferinței de Pace către George Murnu – adresă din 14 iunie 1919, Paris. Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, *Fond George Murnu*, Dosar M VIII-203, nepaginat.

¹⁹ Ibid.

pentru a servi mai apoi ca bază de creare a unei provincii autonome sub raport administrativ și ecleziastic.” Acel moment (n.n. august 1919) era considerat oportun pentru realizarea proiectului mai sus amintit.²⁰ Răspunsul concret al Italiei a întârziat să apară, obiectivele sale geostrategice au făcut să primeze o înțelegere amiabilă cu Grecia în detrimentul unui sprijin efectiv pentru rudele sale balcanice cu origini latine.

Pe de altă parte, în România pe 28 decembrie 1919 se vota o hotărâre luată în unanimitate de Senatul României, concretizată într-un amendament cu referire la suportul ce trebuia oferit în continuare aromânilor rămași în afara hotarelor: “De asemenea, Senatul a luat act cu plăcere de declarația guvernului Maiestății Voastre, că va avea toată grija de frații noștri care vor rămâne sub stăpânirea statelor balcanice și nu se îndoiește că va face tot ce îi va sta în putință ca acești frați ai noștri, ca și toți cei rămași în afară de granițele României Mari, să se bucure de toată libertatea pentru existența și dezvoltarea lor națională.”²¹

Revenind pe malurile Senei, s-au înregistrat în prima parte a anului 1920 noi tratative duse de premierul Alexandru Vaida Voevod cu omologul său Elefterios Venizelos “cu scopul de a obține pentru Românii din Macedonia un tratament legal”. Vaida se arăta contrariat de faptul că deși guvernul elen se manifesta drept binevoitor, în teritoriu autoritățile locale comiteau abuzuri. Venizelos l-a asigurat pe Vaida că va stopa aceste violențe. În urma discuțiilor succesive, politicianul cretan a promis sprijinul efectiv al guvernului pe care îl conducea față de macedo-românii ce vor dori să se întoarcă la vetrele părăsite, asigurându-i pe cei ce vor dori să plece în România că vor primi despăgubiri echivalente cu averea lor mobilă și imobilă rămasă în Grecia.²² În ceea ce privește autoritatea școlară și bisericească pentru aromâni, și aceasta urma să fie respectată conform declarațiilor premierului elen. Pentru oficialii români participanți la tratative, rezultatul întrevederii era unul pozitiv: “acordul multumitor, stabilit în principiu între cei doi bărbați de stat urmează să fie stipulat mai târziu în tratatele oficiale.”²³ Din păcate, căderea guvernului Vaida Voevod ce va determina plecarea sa intempestivă de la Paris, a lăsat chestiunea semnării unui act oficial cu partea greacă în problema aromână în suspensie.

Contextul politic european, dar și multitudinea de factori ostili impulsionați de fantastica propagandă elenă din marile capitale europene și din America, vor zădărnici speranțele de reușită ale comisiei aromâne din capitala franceză.

²⁰ Ibid.

²¹ George Murnu, *Pentru Românii din Peninsula Balcanică, Cuvântare rostită în plenul Senatului în ședința din 28 decembrie 1919* (București: Imprimeria Statului, 1920), 8.

²² V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, Noiembrie 1919- Martie 1920* (Sibiu: Tipografia Poporului, 1925), 167.

²³ Ibid., 168.

Cu toate eforturile și efortul depus, doleanțele comunității aromâne din Balcani s-au concretizat efectiv într-un articol al unuia dintre documentele semnate la Sèvres, mai precis Tratatul din 10 august 1920 între Principalele Puteri Aliate și Asociate (Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia) pe de o parte și Grecia pe de altă parte. Acesta prevedea la articolul 12 următoarele: “Grecia este de acord să ofere autonomie locală Valahilor din Pind sub controlul statului grec în chestiunile legate de religie, caritate și învățământ școlar.”²⁴ Autoritățile române nu au fost mulțumite de această prevedere, analiza chestiunii din punctul de vedere al al așteptărilor pe care România le preconiza fiind considerată nefavorabilă. Intenția Greciei de a considera Tratatul din 1913 caduc, prin transpunerea parțială a dispozițiilor sale în tratatul de la Sèvres a fost respinsă de România. În Tratatul de la Sèvres la articolul 12 se vorbea doar de o autonomie locală a valahilor din Pind în privința chestiunilor religioase, caritabile și școlare. Partea română a răspuns astfel: “În aceste condițiuni, Ministerul nostru nu vede motivele care să-l determine a renunța la largile privilegii obținute prin tratatul din 1913 pentru ca nicio știrbire să nu poată fi adusă acestor avantagii cu consimțământul Guvernului Țării. O concesiune minimală va provoca o spărtură iremediabilă în edificiul școlar și bisericesc clădit cu atâtea sacrificii morale și materiale și menținut cu atâta trudă și în zilele noastre.” Acest răspuns era redactat de secretarul de stat Iuliu Valaori în 8 octombrie 1924 pentru a fi remis oficialilor eleni ca răspuns la adresele anterioare ale Atenei ce solicitau acceptul oficial al Bucureștiului pentru formula adoptată la Sèvres și, desigur, agreeată de Grecia față de regimul concedat comunităților aromâne.²⁵

Alăturându-se Ligii Națiunilor, Grecia a fost obligată să semneze un tratat pentru minoritățile sale la Sèvres în august 1920, ratificat la Lausanne în iulie 1923, în care accepta să ofere drepturi egale pentru toți locuitorii săi, indiferent de origine. Din perspectiva profesorului grec Iakovos aplicarea principiilor Ligii Națiunilor în Balcani a fost un eșec. În Grecia s-a introdus o politică discriminatorie ce viza minoritățile, greci fiind considerați doar cei ce vorbeau greaca, iar restul, străini, posibili dușmani ai suveranității statului. Urmărind cele de mai sus, statul grec a închis toate școlile bulgare și musulmane din provinciile din nord, iar elevii au fost obligați să frecventeze școlile elene. După 1919, mai bine de 56.000 de bulgari au fost forțați să emigreze din Grecia în Bulgaria, în sens invers, din Bulgaria au venit 35.000 de greci.²⁶

²⁴ *Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Greece, Signed at Sèvres, August 10, 1920* (London: Printed and published by His Majesty's Stationery Office, 1920), 201.

²⁵ A.M.A.E., Fond Atena, vol. 133, f. 237.

²⁶ Iakovos D. Michailidis, “National Identity versus Minority Language. The Greek and Bulgarian Experience in the 20th Century,” in Ann Katherine Isaacs, ed., *Languages and Identities in Historical Perspective* (Pisa: Pisa University Press, 2005), 90–92.

Având în vedere cele de mai sus, putem observa că la orizontul anului 1924 singurele școli negrecești ale unei populații autohtone din Grecia ce încă funcționau, sau mai bine spus erau tolerate, erau cele românești. De altfel, în toată perioada interbelică ingerințele elene subminatoare au vizat Școala și Biserica, practic ultimele mijloace de supraviețuire identitară ale aromânilor. Singurul garant extern al existenței acestor redute identitare a fost România, însă apărarea lor a fost o bătălie diplomatică dificilă într-un areal statal elen ce se dorea tot mai exclusivist și ostil unei minorități ale cărei drepturi și libertăți erau flagrant încălcate sub privirile uneori complice ale Marilor Puteri.

DIPLOMATIC ACTIONS IN FAVOUR OF THE AROMANIAN CAUSE IN PARIS AT THE END OF THE FIRST WORLD CONFLAGRATION

Abstract

The involvement of Romania in the Aromanian question represented an inedited for its foreign policy. Whereas in the case of Transylvania or Bukovina, the officials in Bucharest were involved in supporting a cultural nationalism which unfolded in various forms and at various intensities, in what the South-Danubian Romanians were concerned, the support had to be offered to some communities with which Romania had no direct geographical continuity. This support sparked a surprised and suspicious reaction from the Great Powers and caused immense anxieties to its neighbouring states, in particular Greece, Serbia, and Bulgaria – states which did not understand the underlining reasons behind the actions of Romania.

The Balkan Wars brought an end to the organisational impetus which had appeared within the Aromanian communities as a result of a several years-old Ottoman legislation which offered them the possibility of proportional representation within the structures of local and central government. The aggravation of the situation in the region determines Romania to adopt a new strategy in what the Aromanian question were concerned: support for the incorporation of these communities within the new state which was springing on the geopolitical stage of the Balkans- Albania. The geographical continuity between the regions inhabited in majority by Aromanian and the presumed borders of the future Albanian state convinced the Romanian diplomacy that this was the most inspired solution for the weakly bound Aromanian community. However, the First World War and the difficult geopolitical situation it generated brought a formidable regress for these ethnic communities. Within their new national states, these communities could no longer find the support which a multinational and multi-confessional Empire had been eager to offer at the turn of the 20th century.

Revendicările teritoriale ale koutzo-valahilor 1917–1920, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Fond George Murnu.

